

V enem dnevu po gričih okrog Idrije

Mladostniška pot s kruhom in čutarico v torbi

✍ Rafael Terpin 📷 Marjan Bradeško

Zapisano imam, da se je zgodilo 30. aprila 1963, torej pred petinštiridesetimi leti. Stvar sva izpeljala dva kratkohlačniška mulca: meni je bilo devetnajst let, prijatelj Darko je imel kakšno leto ali dve manj. Bila sva dva mlada divja kozla. Vse sva obrnila in o vsem sva se hotela prepričati na svoje oči. Prežokano sva imela predvsem na zahodni strani Idrije. Stara Nikova je bila najina. Na tistem koncu sva poznala vse jame,

luknje, špranje in previse – pa seveda grape. A že vsaj pet let prej naju je grozno mikala zgornja Idrijca in še posebej njen izvir. Spuščala sva se tedaj tri ure daleč čez Čekovnik, mimo Lapajnet, Blažka in Tratnika do klavž, pa po danes zapuščeni stezi mimo Divjega potoka do Loga pod Mrzlo Rup. Tisti samotni, odmaknjeni svet nama je bil strašansko pri srcu. Še danes ne vem, kako so naju starši spuščali tako daleč. Mogoče

Gore, R. Terpin, akril, 2007

si sploh niso mogli predstavljati, kam zahajava. Na njihovo srečo takrat še nisva vedela za neverjetno Kramarščo.

Iz Idrije do Fare

No, pred prvim majem leta 1963 sva sklenila izpeljati drzen podvig: v enem dnevu po gričih obleteti Idrijo. Ure hoje sva vnaprej preračunala in ugotovila, da bi bilo pot ob najini mladostni kondiciji mogoče izvesti. Tistega čednega jutra sva vstala zgodaj, sredi noči, kar je bila posebej za mojega prijatelja huda žrtev. Ob firklc na šest (petnajst čez pet) sva se že gnala med hišami v prvi klanec. Zapodila sva se skozi Kurji vrh do Kobala za psihiatrično bolnišnico (iz stare laške kasarne je nastala leta 1957). Prvi breg sva brez besed in seveda še spočito zdelovala mimo rezervarja in mimo oskrbovanega studenčka s klopco. A vem, da se je takrat še dalo priti kar po senožeti skoraj do peline na vrhu Kobalovih planin (834 m). Do danes so se opuščene košnice zagrnile s slabim gozdom, poti do vrha in od tam na vse strani pa so od trimarjev pošteno uhojene.

Na vrhu nisva imela nobenega poštenega počitka. Le oglednila sva se čez idrijske grape na visoke govce bolj zadaj, najzanimivejši se mi je zdel Javornik. Za hrbotom, preko Kanomljice, se je strmo v nebo vzpenjal slavn Jelenk. Od daleč so naju špegale tedaj še bolj neznane gore. Bila sva pač mlada. Raje sva zijala na Idrijco, ki je že tedaj mehko in ljubeznivo domače vijugala skozi mesto in naprej proti Fari. Le naprej! naju je gnalo. Do Lomarja je šla steza bolj po ravnem, torej sva prav poletela. Od Loma do Cerkovnega vrha (804 m) je od zmeraj le nekaj kratkih kljuk. Človek se niti zasope ne pošteno. Vrh se nama je zdel nekaj dražljivega, še posebno zaradi visokih, seveda rumeno cvetočih košeničic. Proti Fari (Spodnja Idrija, 305 m) sva jo udrila po desnem prepadnem grebenu med Idrijco in Šolsko grapo. Spuščala sva se naglo kot Elija. Ne spominjam se nobene steze. Šlo je precej »naglih« (naravnost). Treba je bilo gledati pod noge, zato nisva prav dobro sledila, kako strahovito hitro se nama je bližala prefarska cerkev Marije na skalci in pod njo raznešena Fara. (Do leta 1752 je Idrija sodila pod spodnje-idrijsko faro, zato Idrijčani iz stare spoštljivosti še danes pravimo Spodnji Idriji preprosto Fara

in Spodnjeidrijčanom – Prefarci. Moralo bi se pravzaprav reči – Prifarci, a kaj hočemo: jezik je jezik.) No, po tistem blazno strmem grebenu sva v manj kot pol ure čez Kucelj (ves rdeč od kranjskega jegliča) telebnila na prefarski britof. Zajela sva sapo. Mimo Podcirkuških (rojstna hiša dr. Jožeta Felca) sva uporabila cerkveno stopnišče. In sva bila »Na vasi« (Na vos! bi rekli domačini.). Prečkala sva Idrijco, ki dela pod staro cerkvijo in spodnjim naseljem slikovito kljuko. Onkraj mostu sva brž zavila na Pustoto (Pstata) pa v klanec k Špehu. V nogah sva bila vsa mlada in šlo je kot po loju, a kje »prefarska riba na tapálu paje«, le nisva utegnili izvrtati. Enostavno je šlo prenaglo.

Čez Gore

Iz Špehove grape sva se ognila vsem dolгим serpentinam, ki jih dela cesta na Ledinsko Razpotje (705 m), zašarila sva kar po strmih bližnjicah takoj za mostom, skozi modrasovše. Zadnja krajšnica, ki smo jo v tistih letih še uporabljali, je šla že skoraj na vrhu mimo Strgulca do Milkine oštarije (razvodje med Jadranskim in Črnim morjem). Milkin vzravnano dolgi soprog je bil povsod znan po svojem vzgojnem izreku: Žadošti ga maš! (vina). Žirovce tam za Kljuko in na izteku Osojnice sva pustila pri miru. Zavila sva v desno po prašni cesti mimo prvih hiš v Idršku pod vrhovoma Golice (845 m) in Cajni vrh (883 m) do Kalinca in na Gore (851 m). Belo cesto je kar lep čas vleklo pokonci, kar se nama je zdelo že rahlo nemarno. Pri Kalincu sva pogledala iz gozda. Po dolgem času se nama je svet odprl. Kadar smo hodili tod mimo, mi je oče vedno ponavljal: »Pob, le dobro poglej, od Kalinca se najbolj jasno vidi, v kakšnih govcih tiči naša Idrija!« Res! Z dna doline je rinilo na vse strani hrbtov, grebenov in grap. Sliko so poživiljale zeleneče košence, seveda le po dolinah, odmaknjeni grebeni vojskarske in trnovske planote so še mrgoleli v lilastem in plavem. Čez Gore, moj tako rekoč drugi dom (po očetovi zaslugi smo bili tu skoraj vsako nedeljo popoldne), sva jo spet brisala lahkotnejšega koraka. Tod okrog se že ne bi mogel izgubiti. Po sili razmer sem res najbolj poznal Tončkino oštarijo, a tudi vse poti v dolino sem imel zamerkan in preštete. Z Darkom sva jo ubrala kar po Selivcah od Cigaleta do Luka, od tam pa rahlo

Z Ilovic proti Goram, zadaj levo Javornik, R. Terpin, akril, 2007

navzdol v Rebro (771 m). Če bi že tedaj vedela za Krog nad Rebrom, bi skočila še čezenj. V Rebru je bil v povojnih letih zgrajen velik zadružni dom z gostilno in trgovino. Tja do leta 1970 smo cesto z Rebra čez Kovačev Rovt v Idrijo temeljito uporabljali sankalči. Tedaj se je »rezlalo« (sankalo) staro in mlado. Kakšne čedne zimske nedelje se je zdelo, da je bila vsa Idrija na Rovtu. Končno, saj res, bilo je celo po letu 1970, sem s svojo Marto zaključal prav tu v Rebru. Po prijaznem večeru v oštariji sem sedel na sani spredaj, ona pa zadaj. In sva se spustila po krasnem tiru v dolino. Držala se me je kot klop. Po toliko letih smem verjeti, da ni bilo vse le zaradi strahu.

V Rebru sva torej prečkala staro deželno cesto Idrija-Vrhnika, ki je bila več stoletij edina cestna povezava Idrije s svetom, vse ostale so bile le tovarne poti. Cesto skozi Zalo so uredili šele leta 1859.

Mimo Divjega jezera

Do Jeličnega Vrha nama je šlo lepo po ravnem. Pod Lešnico se je ponovno zasvetilo

preko najinega mesta. Z nasprotne, severne strani so naju zevale Kobalove planine. A viš, sva si rekla, nekaj je že narejenega! Pri Urbanovcu (v narečju Arbanavc), nekdanji stari oštariji, ki se je dobro spominjam, sva stopila s ceste. Pri hiši so bili vedno zelo sproščeno glasni. Stara Urbanovka se mi je zmeraj zdela prijazna kmečka ženska, ne le zato, ker je imela za očeta pol litrčka vipavca tudi še potem, ko so oštarijo zaprli, ne, tudi z mularijo se je znala pomeniti.

Pred Govekarjem v Jeličnem Vrhu sva skrenila levo. Preko imenitnih rožnih travnikov sva se spustila skozi Požare proti Podroteji. Zagodov vrh (729 m) sva pustila ob strani. Čez tedaj še žive, nad Zalo obešene košenice, mimo korita in dobrega studenca pa po bolj razriti gozdni vozni poti sva padla v Podrotejo, spet k Idriji. Zaselek na sotočju Zale in Idrijce nosi v svojem imenu zadnjo sled prastare Roteje (Mons Rotea), vrha nad Ključi (cesta v Koševnik in Črni Vrh), ki mu danes rečemo Pevc (730 m). V Podroteji (včasih mlin in žaga) so znani močni vodni izviri izpod črnovrške planote, ki jih danes prečiščene uporabljamo tudi za mestni vodovod. Voda iz bli-

S Kroga proti Goram, R. Terpin, akril, 2007

žnjega naravnega spomenika Divjega jezera ubira podobna skrivna pota, le da je kotiček ob hladnem jezeru tudi botanični biser. Od tod je znano klasično rastišče endemičnega kranjskega jegliča. Divje jezero je obupno privlačno za potapljače. Po nesrečah zadnjih let bi smeli reči, da je tragično privlačno. Doslej so izmerili 83 metrov globine, pa po 200 metrih od vhoda sifonu še ni videti konca.

Vendar tistega lesketajočega se pomladnega dne z Darkom sploh nisva stopila do razvpitega Divjega jezera. Že prej sva skočila po lesenem mostu na drugo stran Idrijce in na Rake. Po sprehajalni poti ob zidanem vodnem kanalu je bilo

do rečnega jezua pri Kobili zelo blizu. Okrog leta 1950 je bil v neposredni bližini zajezone Idrijce, nad potokom, pritekajočim iz bližnje naravne jame, obešen majhen lesen bife. V njem so nam starši ob nedeljah včasih kupili malinovec ali pa kokto. Kobila je bila sicer postavljena ob koncu 16. stoletja, vodo, ki je po rakah pritekala v mesto, pa so pri rudniku rabili predvsem za črpanje jamske vode.

Pa na Hlevišče

Od Kobile naprej vodi po levem bregu Idrijce skozi Strug stara pot v Idrijsko Belo. Še preden

so jo udelali, je bil Strug skrajno nedolžen, Idrijska Bela pa skoraj bolj vezana na Črnovrško in tudi Logaško kot pa na Idrijo. Vendar so že v tistih daljnih, odmaknjenih časih zgradili vse tri klavže na Idriji in Belci. Teh dejstev se človek le redko zave. 15. maja 1838 pa je prav po tej poti od Ta debele skale v Idriji mimo Divjega jezera in skozi Strug do jame Kevderc Henrik Freyer vodil saškega kralja in ljubitelja rož Friderika Avgusta II. V spomin na ta dan govorimo danes kar o Freyerjevi poti. Nič ne de, če je idrijsko muzejsko društvo originalno varianto nekoliko predelalo: leta 2002 ob 200-letnici Freyerjevega rojstva smo priredili botanično ekskurzijo od Divjega jezera mimo Kobile skozi Strug do Kevderca – pa čez Prižnico na Zagrebenc. S tem smo namreč pomladno pot neznansko obogatili.

Danes je steza odlična trim proga za vse tiste k zdravju nagnjene zagnance, ki potrebujejo kakšni dve uri teka v eni porciji. Za vse pešce ali tekače, ki pot uporabljajo s treznostjo, ne le s štoparico, zna biti prelepa in odločilna za utrjevanje duševne uravnovešenosti. Vodi nad petimi »žomfi« (tolmuni). Grapa se le pri Vojkovi plošči ostreje zaobrne. Povejmo, da Vojkova plošča ob cesti govori o kraju, kjer je bil smrtno ranjen narodni heroj Janko Premrl – Vojko.

Nekako na višini plošče sva leta 1963 s prijateljem Darkom ugriznila v kolena. Klanec ni bil najhujši, a nama je že od začetka presedal. Prišel naju je na izjemno lepo razvito škrapljasto modrasovše pod lovsko Prižnico. (Takrat so modrasi še bili, danes jih ni več.) Da tam prelepo in v obilju cveti oaza bolj kraškega jesenčka, tedaj še nisem vedel. Znala sva pa priti po slabih neoznačenih stezicah na Zagrebenc (762 m), od koder je pod nama zazijal kotlast pogled v Belo in na obrobne tisovške prepade. Dlje je šlo od peline za hišo po grebenu na Vrh Bele, kjer se današnja asfaltirana idrijska cesta (in nekdanji kolovoz) prevesi k Miklajču v Čekovniku. Tudi danes je treba čez cesto in po stezi v breg proti Hlevišam (908 m), le da so zdaj skoraj vse poti označene. Ne spominjam se, ali sva v planinski koči na Hlevišah, ki jo je pod predsedovanjem Janeza Jerama leta 1955 zgradilo idrijsko planinsko društvo, kaj popila ali ne. Verjetno ne. Denarja nismo imeli nobenega. V torbi sva nosila s seboj kruh, kakšno jabolko in čutarico vode. Vodo sva dotočila, kjer se je dalo, drugih potreb nisva imela.

Pa še do mame z večerjo

Kako je šlo naprej? Menda nisva šla prav na vrh, pač pa kar po spodnji poti. Vsekakor sva predihala Slaniški greben čez Blažkovo senožet (takrat še lepo razvidno – 932 m) do Kočevša (959 m). Sijajna grebenska steza seveda kleklja malo dol, malo gor in klančki so nama že odveč hodili. A nazadnje je bilo tudi Kočevše najino. Kraj, kjer se razhajajo ceste na Vojsko, v Idrijo in v Čekovnik, je bil pred drugo svetovno vojno drugačen. Menda je včasih prav sredi križišča stala skala in na njej zidano znamenje. Lahko se je zapeljalo okrog in okrog njega. Najbrž so ga leta 1944 Nemci zadeli s topovskim izstrelkom z Nikove, po vojni pa so naši veselo odbili še tisto, kar je ostalo od prej.

Dosti je bilo! sva si rekla na Kočevšu. Mera je bila polna. A do doma je bilo vendarle še treba priti. Zapihala sva torej v zadnji resnejši klanček do grebena nad vojskarsko cesto. Užrt kolnik po Kaponejcah sva oba poznala kot lasten žep: dva rahla klančka, levo čez grapo Robajše, desno Požgane nad zaselkom Nikova. Potem se je pokrajina odprla in na Rejcovem griču (877 m) je naša rovtarska dežela veselo zacmevkala v vseh registrih. Pa kaj! Midva nisva bila več sposobna, da bi kdove kako uživala v videnem. Z roba senožeti sva jo že z mehкими kolena ubrala nad Mehкими dolinami na Kanomeljsko razpotje. Tod čez je v preteklih stoletjih prihajal kanomeljski živelj v rudarsko mesto in navdušeno oživljal od knapovščine rahlo razvajene Idrijsčane. Sem čez pa jo je s Tolminskega še prej, pred milijoni let, primahal tudi znameniti idrijski prelom. (Brez preloma jaz te štorije gotovo ne bi sestavljal.)

Skozi Češnjice sva le molčala. Nad Kobalom, kjer sva jo zjutraj udrila v prvi resnejši breg, sva zašpilila celodnevni pohod. Kdo ve, na kaj sva mislila, ko sva se mimo starega Wolfa v Kurjem vrhu spuščala med hiše? Na kavč gotovo ne. Takrat jih je bilo še bolj malo. Prej bi rekel, da se nama je že lep čas prikazovala mama z večerjo. Ali s kosilom? Saj je bilo vseeno. Na gradu je odbilo šest.

Za vso pot okrog mesta sva potrebovala več kot dvanajst ur. Kakšen vsakdanji trimar bi danes reč izpeljal v treh, štirih urah. Mogoče bo kdo poskusil? Bog mu pridaj za eno poletno popoldne!